

Fayzullayeva Klara Abdullayevna

Jizzax politexnika instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrası o'qituvchisi

O'ZBEKISTONDA AYOLLAR MEHNATI VA GENDER TENGLIGI:

QONUNYI MEXANIZMLAR VA IJTIMOYIY AHAMIYATI

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida ayollar mehnati va gender tengligini ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Maqolada gender tengligi kontseptsiyasi va uning xalqaro huquqiy asoslari, shuningdek, O'zbekiston konstitutsiyasi hamda Mehnat kodeksida ayollarning mehnat huquqlarini himoya qiluvchi normalar batafsil yoritilgan. Shuningdek, gender tengligini mustahkamlash bo'yicha amaliy takliflar berilgan. Maqola zamonaviy qonunlar va xalqaro standartlar doirasida O'zbekistonda ayollarning teng huquqli va samarali mehnat faoliyatini ta'minlash zaruriyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Gender tengligi, strategiyasi, ayollar mehnati, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, mehnat kodeksi, xalqaro huquqiy normalar, mehnat huquqlari, ijtimoiy himoya, mehnat bozorida ayollar, ish haqi tengligi, mehnat sharoitlari, Davlat siyosati, kamsitishni taqiqlash, ayollar huquqlari, gender stereotiplari, mehnat qonunchiligi.

Fayzullayeva Klara Abdullayevna

Teacher of the Department of "Social Sciences" of Jizzakh Polytechnic

Institute

Abstract: This article analyzes the issues of women's work and ensuring gender equality in the Republic of Uzbekistan. The article describes in detail the concept of gender equality and its international legal basis, as well as norms protecting women's labor rights in the Constitution of Uzbekistan and the Labor Code. Practical suggestions on strengthening gender equality were also given. The article emphasizes the need to ensure equal rights and effective labor activity of women in Uzbekistan within the framework of modern laws and international standards.

Key words: Gender equality, strategy, women's work, Constitution of the Republic of Uzbekistan, labor code, international legal norms, labor rights, social protection, women in the labor market, wage equality, working conditions, State policy, prohibition of discrimination, women's rights, gender stereotypes, labor legislation.

So'nggi to'rt yilda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarga erishish, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ularning teng ishtirok etishini ta'minlash, xotin-qizlarni ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, shuningdek, xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonliklardan himoya qilishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilish salmogi tubdan kengaydi. O'zbekiston tarixida ilk marotaba parlamentda xotin-qizlar soni BMT tomonidan belgilangan tavsiyalarga mos darajaga yetib, parlamentdagi xotin-qizlar soni qariyb 32 foizga yetdi va dunyodagi 190 ta parlament orasida 37-o'ringa ko'tarildi. Boshqaruv lavozimidagi xotin-qizlar ulushi 27 foizga, partiyalarda 44 foizga, oliy ta'limda 40 foizga, tadbirkorlikda 35 foizga yetdi. Xotin-qizlarni ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash, ular bilan manzilli ishlash maqsadida "Ayollar daftari" tizimi joriy etilib, Davlat budjetidan har yili 300 mlrd so'm mablag' ajratib borish yo'lga qo'yildi. Ota-onasi yoki ularning biridan ayrilgan muhtoj qizlar, boquvchisi yo'q yolg'iz ayollarning o'qish to'lovlarini qoplab berish tizimi joriy etilib, oliy o'quv yurtlariga qabul qilishda ehtiyojmand oilalar qizlari uchun grantlar soni ikki baravarga ortdi. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish maqsadida 224 mingdan ortiq xotin-qizga jami 6,9 trln so'm miqdorida imtiyozli kredit ajratildi. Sohada olib borilayotgan islohotlar xalqaro reytinglardagi mamlakatimiz o'rniga ijobiy ta'sir ko'rsatib, Jahon bankining Ayollar, biznes va qonun indeksida O'zbekiston 2020-yilda xotin-qizlar huquqlari va gender tenglik bo'yicha ahamiyatga molik islohotlarni amalga oshirgan 27 ta davlat qatoriga kiritildi va 5 pog'onaga yuqorilab, 190 ta davlat orasida 134-o'rinni egalladi va Gender tenglik masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, sohaga oid 25 ta qonunchilik hujjati, shu bilan birga, 2030

Yilga Qadar O‘zbekiston Respublikasida Gender Tenglikka Erishish Strategiyasi (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi SQ-297-IV-sonli Qarori) 3-bob, qabul qilindi. Gender strategiyasining asosiy maqsadi - irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e’tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat’iy nazar xotin-qizlar va erkaklarning haqiqiy tengligini ta’minlashdan iborat.

Ayollar mehnati va gender tengligi masalalari zamonaviy huquqshunoslik va ijtimoiy nazariyada alohida o‘rin tutadi. Inson huquqlari global platformalarida ayollar huquqlarini himoya qilish va gender asosidagi kamsitishlarni yo‘qotish muhim vazifa sifatida belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining bir qator moddalarida ayollar huquqlari himoyalangan bo‘lib, Mehnat kodeksi va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda gender tengligi tamoyillari asosida ayollar mehnatini tartibga solish nazarda tutilgan.

Gender tengligi kontsepsiyasi va xalqaro huquqiy asoslari. Gender tengligi tushunchasi zamonaviy huquqshunoslikda va ijtimoiy fanlarda inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida qaraladi. U - erkaklar va ayollar o‘rtasidagi huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy imkoniyatlarning tengligi demakdir. Gender tengligi nafaqat kamsitishlarni bartaraf etish, balki barcha fuqarolarning ijtimoiy faolligini ta’minlashga qaratilgan. Xalqaro huquqiy platformalarda gender tengligi masalalari muhim o‘rin tutadi. BMTning “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” (1948) hamda “Ayollarning barcha shakldagi kamsitilishlarini yo‘qotish to‘g‘risidagi” (CEDAW, 1979) konventsiyasi bu sohada asosiy hujjatlardir. Masalan, 100-sonli konventsiya (1979) ish joyida teng maosh tamoyilini belgilaydi. Shuningdek, 111-sonli konventsiya (1958) kamsitishning barcha shakllarini taqiqlaydi. O‘zbekiston Respublikasi esa 1995-yildan boshlab CEDAW konventsiyasini ratifikatsiya qilgan va uning normalarini milliy qonunchiligiga integratsiya qilish jarayonini boshlab yuborgan. Shunday qilib, gender tengligi O‘zbekistonda nafaqat xalqaro standartlarga mos keluvchi huquqiy tushuncha, balki davlat siyosatining muhim

tarkibiy qismi hisoblanadi. O‘zbekistonda ayollar mehnatini himoya qiluvchi qonuniy bazalar. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – mamlakatning eng oliy qonuniy hujjati sifatida, ayollar mehnati va gender tengligini ta’minlashda asosiy normativ poydevor hisoblanadi. Konstitutsiyaning bir qator moddalari aynan inson huquqlari, xususan, ayollarning ijtimoiy va mehnat huquqlarini kafolatlashga bag‘ishlangan. Konstitutsiyadagi ayollar huquqlarining kafolatlari, modda 18: “Har bir inson, jinsidan qat’i nazar, teng huquqlarga ega.” Bu band davlat tomonidan jinsiy diskriminatsiyani taqiqlash va barcha fuqarolar uchun teng imkoniyatlar yaratishni belgilaydi. Modda 37: “Mehnat erkinligi kafolatlanadi, har kim o‘z ixtiyori bilan mehnat qilish huquqiga ega.” Shu jumladan, ayollarga ham teng shartlarda ishga kirish, ish sharoitlarini yaxshilash, mehnatni muhofaza qilish kafolatlanadi. Modda 41: “Davlat ijtimoiy davlat sifatida, fuqarolarning ijtimoiy himoyasini ta’minlaydi.” Bu mehnat sohasida, ayniqsa, ayollarning ijtimoiy himoyasini ta’minlash uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Mehnat kodeksidagi gender tengligi va ayollar mehnati bo‘yicha moddalari. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi gender tengligini ta’minlashni, ayollarning mehnat huquqlarini muhofaza qilishni aniq tartibga soladi. Modda 9 (Mehnat shartnomasida kamsitishni taqiqlash): Ish beruvchi ayollar yoki erkaklarga jinsiy asosda kamsitish qo‘llash mumkin emas. Modda 94 (Maxsus himoya choralari): Ayollar uchun zararli va og‘ir sharoitlarda ishlash taqiqlanadi, maxsus sog‘liqni saqlash kafolatlari beriladi. Modda 134 (Ta’til berish tartibi): Homilador ayollarga va yosh onalarga maxsus ta’til berish huquqi kafolatlangan. Modda 202 (Maoshdagi tenglik tamoyili): Ayollar va erkaklar uchun teng ish uchun teng maosh belgilash majburiydir.

Amaliy chora-tadbirlar va davlat siyosati: gender tengligini ta’minlash yo‘lidagi qadamlar, O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosatida ayollar mehnati va gender tengligini ta’minlash masalalari alohida ahamiyatga ega. So‘nggi yillarda davlat tomonidan gender tengligini mustahkamlashga qaratilgan ko‘plab dastur va tashabbuslar amalga oshirilmoqda.

Xulosa shuki, gender tengligini yanada mustahkamlash uchun qonunlarni ijro etish mexanizmlarini kuchaytirish, huquqiy madaniyatni oshirish, shuningdek, maxsus ijtimoiy dasturlarni joriy etish zarurati mavjud. Natijada, ayollar mehnatiga oid huquqiy normalarni samarali amalga oshirish orqali O‘zbekiston jamiyatining ijtimoiy adolati va barqaror rivojlanishiga katta hissa qo‘shish mumkin. Gender tengligini ta‘minlash – milliy taraqqiyotning muhim omili bo‘lib, davlat va jamiyatning doimiy e‘tiborini talab qiladi.

Takliflar. Qonunlarning ijrosini kuchaytirish: Gender tengligini ta‘minlovchi qonunlarni amalda mustahkamlash uchun nazorat va javobgarlik mexanizmlari kuchaytirilishi zarur. Ta‘lim va madaniyatni rivojlantirish kerakligi: Gender tengligi kontseptsiyasini jamiyatda keng targ‘ib qilish, stereotiplarni yo‘qotishga qaratilgan ta‘lim dasturlarini ishlab chiqish. Ayollar uchun xavfsiz va sog‘lom ish joylarini ta‘minlash, zararli ishlarni cheklash.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023. – 64 bet.
2. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent, 2024. – 128 bet.
3. “Ayollar va erkaklar teng huquqligi to‘g‘risida”gi qonun. – Toshkent, 2023.
4. Qodirov, M. “O‘zbekistonda gender tengligi va mehnat huquqlari”, Toshkent: Universitet nashriyoti, 2022. – 140 bet.
5. 2030 Yilga Qadar O‘zbekiston Respublikasida Gender Tenglikka Erishish Strategiyasi (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28may)
6. Abdullayevna, F. K., & Zafarovna, Y. N. (2024, February). XOTIN-QIZLAR O‘ZGARISH VA YANGILANISHLAR ILM-FAN SOHASIDA. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 1, No. 2, pp. 311-314).
7. Файзуллаева К. А. ТАРИХИЙ ҚАДРИЯТЛАРГА ТЎҒРИ МУНОСАБАТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ //MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS. – 2019. – С. 111.